

TÁRCZA.

A GÖRGEYEK EGYKORI GÖRGÖI VÁRKASTÉLYA.

SZEPESMEGYEI Görgöt a Görgeyek 1278-ban nyerték adományul IV. László királytól s azóta a család nemcsak előnévül viseli a *görgői* nevet, hanem maga a község is firól-fira megmaradt birtokában, majdnem napjainkig. A XVI. század közepén Görgey Lőrinczé volt, a ki állandóan Görgön lakott és alispán korában még megyegyűléseket is itt tartott.¹ Tágas udvarháza lehetett tehát, mely a gyűlésre sereglő nemeseket befogadhatta, ha ugyan e gyűlések nem a dombon épült csúcsíves alkotású, de renaissance-tornyú templomban folytak le.²

Erőszakos halála után gyermekei azonban 1581-ben megosztottak vagyonán s míg Toporeczot a legidősebb, Görgey Kristóf kapta, Görgöt László és Benedek nyerte osztályrészüil.³ László szepesi alispán Lőcsén lakott, mikor pedig kamarai tanácsos lett, Kassán; ám Benedek Görgön tartózkodott és őseiről reámaradt jóságára ápolásával, gyarapításával foglalkozott. Mint kegyúr előbb a templomot tataroztatta ki, majd

¹ Görgey Albert: A topporezi és görgői Görgey nemzetség és a svábóczi és tótfalvi Sváby nemzetség történetéből (Igló, 1910.) 38. l.

² Archaeologiai Értesítő 1886. évf. 116. l. és Divald Kornél: Szepesvármegye művészeti emlékei I. része 80. l.

³ Görgey Albert id. m. 39. l.

udvarát ültette be gyümölcsfákkal és egyes kőmiveseket hozatván 1583 tavaszán lakóhelyét erősítette meg. Elsősorban kőházat épített — a nyilván romladozó régi mellé — melynek emelete és tornáca is volt. Aztán körülkerítettte a templomot s a tőle nyugatra eső szomszédos telkét erős kőfallal, melynek magassága 1¹/₂ ölnyi, vastagsága 2 lábnyi és hossza 50 ölnyi volt. Immár 80 öl széles és 90 öl mély udvara kőkerítését is befejezte, két sarkára egy-egy kerek bástyát (rondellát) rakatván, a melyet kapubejáratul is emeltetett. Még csupán két oldalán maradt a régi palánk helyére huzandó 60, illetve 80 ölnyi fala, a mikor híre ment erődítésszerű építkezésének Kassára, a felsőmagyarországi kapitányságra, melynek kifogása támadt ellene. Gróf Nogarolla Ferdinánd kapitány erre emberét küldte Görgőre¹ a tényállás megvizsgálására s az lerajzolván Görgey Benedek udvarházát azt mondta róla, hogy szükség esetén 3—4 ezer ember is elférhet benne. Nogarolla úgy találta, hogy ennek következtében ez a várkastélyszerű épület-tömeg *a jövőben veszedelmére lehet az országnak* s mivel ily építkezést *az országos törvények sem engednek meg*, jelentést tett róla Ernő főhercegnek, Magyarország királyi helytartójának, lebonatását ajánlván neki; mert habár Görgey Benedek hűségében nem kételkedik — úgymond — s a kastély nagyobb ostromnak nem igen tudna ellentállni, mivel épp feleúton fekszik Szepesvár és Lőcse közt (mindegyiktől félmérőföldnyire) háború esetén nagy kárára lehetne az egész vidéknek s mások is követvén Görgey példáját szintén építenének hasonló erősségeket.²

A magyarok iránt bizalmatlan s fölfelé alázatos Nogarolla javaslatát a helytartóság mindben magáévá tette s miután meghallgatta a magyar tanácsosok véleményét is, 1583 május közepén aktaszerűleg elintézte az ügyet,³ úgy miként a felsőmagyarországi kapitány javasolta. Görgey Benedek ennek hallatára személyesen ment fel Pozsonyba és Bécsbe könyörögni⁴ e rettenetes végzés ellen, mely őt megfosztani

¹ Neve: Andreas Illenfeldt Obristen Zeugmeisters Lieutenant.

² Nogarolla Kassán, 1583 márczius 6-án kelt német jelentésére a bécsi hadügyi levéltár Hofkriegsrath 1583 May 35. Expedít száma alatti aktacsomójában akadtam reá kutatásaim közben.

³ A fenti jelentés hátára ez van ráírva: Zum Hungarischen Landtag; sollen der Herr Ruber und die Hungarischen Rät hierüber vernummen werden. 15. Martii 83. — Ez megtörtént, de magán az országgyűlésen azért a dolog nem jött szóba, hanem az akta elintézése jeléül rávezették: Expedirt 12. Maii 83.

⁴ Ezt Görgey Benedek Görgön, 1584 januárius 28-án kelt levele ama

készült élete büszkeségétől: várkastélyszerű építkezésétől. Fogadkozott, hogy ő a kastélyt a maga kényelmére s a török becsapások elleni védelem szempontjából építtette¹ s még tán azt is elárulta, hogy elhatározásában önvédelem is vezérelte, főleg vármegyéje hatóságának féktelen erőszakoskodásával szemben, melynek édes atyja áldozatává vált.² De hiába kilincselte az udvari hivatalokban és igérete további hűségét a különben is makulatlan férfi, mert a katonai hatóság hajthatatlan maradt s rövidesen csakugyan *lebontatta a nagyszerű várkastélyt*, melynek ma Görgön nyoma sincsen.³ Így kétszerez a becse Görgey Benedek alkotásának és bemutatott hű rajzának, mely *valósággal unikum* a tekintetben, hogy eddigelé nem volt rajzban szemlélhető kellő fogalmunk arról, hogy is nézett ki egy XVI. századi nemesi udvarház, miként lakott benne gazdája és hogy voltak elhelyezve csürei és melléképületei, bástyái és erődítései.

Dr. VERESS ENDRE.

A voltai éjjeli harc 1848 július hó 26-án. Az 1848 július 25-én vívott custozzai csatát követő üldözés alatt Voltánál a cs. és k. 52-ik gyalogezred (hadkiegészítő kerületének székhelye Pécs)⁴ példáját adta annak, hogy ha a nagy veszteséggel járó, szívós gyalogsági harcban a csatater bomlasztó befolyásai mindkét ellenfélnél a legvégsőig fokozódtak, a győzelmet az küzdi ki, a kinek vafegyelme és erősebb akarata ezeknek a benyomásoknak jobban képes ellentállani és a ki a harcot mindaddig rendületlen állhatatossággal folytatja, míg az ellenséget az ellentállásnak abbanhagyására kényszerítette.

A custozzai csata után Radetzky seregét az olaszok üldözésére parancsolta, hogy kiaknazza ellenfele fölött aratott győzelmét. Másnap

kijelentéséből sejtjük, hogy Bécsben és Pozsonyban járt; eredetije Lőcse város levéltára XVI. csoportja 19. csomójában.

¹ E félelem valóságosságát mutatja az, hogy pl. 1584 őszén a törökök Dobsináig pusztítottak, 1600-ban pedig a hajdúk és vallonok dúltak Szepesmegyében; egykorú krónikás följegyzések Wagner Károly: *Analecta Scepusii* I. k. (Bécs, 1774.) 268 és 277. l.

² Görgey Albert id. m. 38. l.

³ Görgey Albert szíves közlése nyomán. Hibás lehet tehát e szerint az, a mi *Magyarország műemlékei* II. k. (Budapest, 1906.) 802. l. olvasható Görgőről, hogy «a Görgeyek régi kastélyának egyik tornyán szoboresoportozatok vállkövei és talapzatai» láthatók.

⁴ *Geschichte des k. u. k. Linien-Infanterie-Regiments Erzherzog Franz Karl.* Wien, 1871.

délben tehát 2-ik hadtestünk Valeggiónt át Volta felé nyomult előre, 1-ső hadtestünk Castiglione delle Stiviera felé vonult, míg a 3-ik hadtest Peschiera körülzárolására utasítottatott.

A 2-ik hadtest¹ elővédét a Lichtenstein dandára alkotta, a melyhez ez alkalomra beosztottak egy úteget és a Reuss huszárok (ma 7.) egy fél századát. A dandár a következőképen indult meg: az élen a lovasság, ezután a 9. vadász-zászlóalj, két ágyú, a császár-vadászok és végül az 52. gyalogezred két zászlóalja.

Esti hat órakor ért a dandár éle a Volta körüli magaslatra. Bár az útközben kikérdezett parasztok egybehangzóan azt vallották, hogy az ellenség Voltát elhagyva, Goito felé visszahúzódott, Lichtenstein tábornok John vezérkari testületbeli századost egy szakasz huszárral előre küldötte, hogy kikutassa és megszállja Voltát, azután pedig szemrevételezze a Goito felé elterülő síkságot. John sebtében átkutatta a falut, majd pedig öröket állított fel ennek déli kijáratánál. A jól művelt síkságon eleinte semmi sem mutatkozott, de rövid idő múltán nagyobb ellenséges csapat tűnt fel az ültetvények és akadályok között és pedig már nem messze a falútól. A hirtelenében előre rendelt másik lovas szakasz, valamint a 9. vadász-zászlóalj és a két ágyú még elérte ugyan a falu lejtőkre épített déli szegélyét, de legott ágyútűzet kapott, sőt nemsokára tűzbe jutott az olasz gyalogsággal a 9-ik vadász-zászlóalj a san-felicei magaslaton, a császár-vadászok pedig a Monte Calvarion. Az 52-ik gyalogezred 7., 8., 11. és 12. százada Santa Maria Maddalenához került, míg a 9. és 10. század az egész 1-ső zászlóaljjal (hat század) a falu belsejében maradt mint tartalék. A tüzéség megosztotta a falu déli szélé mentén és a san-felicei magaslaton állott, melynek védelmére az 52. gyalogezred 7-ik századát rendelték ki.

Az olaszok nemcsak a Goito felől jövő út mindkét oldalán fejlődtek harczhoz, hanem Foresto felől is átkarolták jobb szárnyunkat. A tágas síkság magas veteményeinek és fásorainak oltalma alatt elönyomuló nagy gyalogsági tömegek heves támadásukkal visszanyomták ugyan a császár-vadászokat és az 52-ik gyalogezrednek S. Maria Maddalenánál első vonalban álló 11. és 12. századát, de megállottak,

¹ Lichtenstein, Kerpan, Schwarzenberg gyalog és Schaffgotsche lovas dandár. A Lichtenstein dandár a következő csapatokból alakult: 2. császár-vadász és 9. tábori vadász zászlóaljból, az 52. gyalogezredből (két zászlóalj) és a 11. utász századból. Der Feldzug der österreichischen Armee in Italien im Jahre 1848. Wien. Hof- und Staatsdruckerei 1852.

mikor tartalékaink is beleszóltak a küzdelembe. Ez alatt egy ellenséges csapat Sottomontén át Lucone alá húzódott és harcához fejlődött a minden biztosítás nélkül álló csapataink oldalában és hátában. Azonban itt sem érték el céljukat az olaszok, mivel a *Maurer százados* vezette 52-ik gyalogezred másfél százada bátor ellenrohamával visszaverte és Luconén át a síkságra űzte őket. Kudarczot vallott tehát az egész vonalon a piemontiak első támadása.

A balsiker azonban nem vette el az olaszok támadó kedvét, sőt a mikor erősítéseket kaptak, újult erővel Luconéra s a san-felicei magaslat ellen törtek. A magaslaton álló 9. vadász-zászlóalj vitézül kitartott, míg a Lucone körül harczoló Maurer százados föladta állását a nagy tömeg ellenében, bár segítségére jött Zachorsky százados az 52. gyalogezred 5. és 6. századával. A századok a falu széléhez húzódtak vissza, a hol azután megállították a győzelmesen rohanó olaszokat. Itt tünt ki *Schneller György* pécsi születésű tizedes. Szakaszát az olaszok ugyanis bekerítették, egy részét elfogták és csakis Schneller vágta ki magát heted magával. A kis csapat ezután egy udvarba menekült, a hol tüzeléssel addig tartotta magát a nagyobb erővel szemben, míg segítségére jött a császár-vadászok egyik szakasza.

Lelekítő szép jeleneteket mutat az a küzdelem, mely jobb szárnyunkon zajlott le. Az ellenség ugyanis megkerülte S. Maria Maddalenát és Voltának a Monte Cuce lejtőjén elterülő részeit akarta hatalmába keríteni. Itt állott az 52. gyalogezred 4. századának fele *Balogh hadnaggyal* és ugyanezen ezred három félszázada *Becsey István százados* parancsnoksága alatt. Balogh legénységének egy része a házak előtt a hegy oldalában puskázott, míg a többi valamivel hátrább a tartalékot alkotta. Becsey három szakaszát a falu délnyugati kijáratához állította, a többit ellenben elosztotta a szárnyak és a közép mögé. Legelőször Baloghot érte az ellenséges támadás. A mindenütt nagy erővel támadók a kis csapatot elnyomták és a falu széléig visszaverték. Balsors verte Becsey félszázadait is. A sötétség védelme alatt előnyomuló olaszok meglepték és szétrebbentették a jobb szárny mögött álló *Andruss hadnagy* szakaszát, a bal szárnyon álló *Bulich hadnagyot* pedig bekerítették és szakaszával együtt elfogták. A hatszorta nagyobb ellenség csak ezután esett neki Becsey csapatának. Habár Becsey elszántan védekezett, küzdelme csakhamar hiábavalónak bizonyult, sőt veszélyessé vált helyzete, mivel az olaszok Balogh szakaszait a falu belsejébe űzván, hátulról is szabadon támadhattak. Megfogyott a legénység is, mivel sokan elesetek, másfél szakasz pedig Balogh hadnagy támogatására rendeltetett. A korom sötét éjszakában mind

jobban szétváltak a küzdő csapatok úgy, hogy Becsey mellett már csak húsz ember puskázott. A többiek kisebb-nagyobb csoportokban önállóan harczoltak, a kiket azonban egységesen vezetni nem lehetett. E kis részek közül kitűnt az, mely *Hevér András* bács megyei tizedes köré csoportosult az egyik szilárdabban épült ház udvarán. A míg az emberek a puskákat töltötték, addig Hevér a neki nyújtott fegyvereket oly jól czélzottan lőtte ki az ellenségre, hogy minden lövése talált. Dicsérettel említi még az ezred története *Berzsenyi Lajos* őrmestert, *Kissós József* tizedest és *Pottyondy* gyalogost, a kik bátran szembeálltak a veszedelemmel és mindenkor elől voltak, mikor rohamra hívtak a kürtök.

Az olaszokat még a lakosság is támogatta, így hát Becsey és Balogh meghátrált a legközelebbi keresztutczáig, a hol azonban szembe fordultak az olaszokkal. A küzdelem megújult. Roham roham után következett. Embereink megfeszítve minden erejüket küzdöttek és egy tapodtat sem hátráltak. Viaskodásra került a dolog és összemérték a fegyvereket. Legelől hadakozott Becsey, mellette pedig *Gottfried* a század ácsa osztott halálos csapásokat hatalmas szekerczéjével. Becsey négy sebből vérzett. csákJója és ruhája szétszakadt, sőt még kardja is darabokra törött. Ennyi hősiesség láttára az olaszok tisztos távolba visszahúzódtak és tüzeléssel remélték megtörni a miéink erejét. A golyók a legénységben kárt nem tettek, de megsebesült a csapat lelke és vezére Becsey. A fáradalmakat és viszontagságokat állhatatosan viselő katona azonban még éjjelig vezette és kitartásra buzdította hozzá ragaszkodó legénységét és csak akkor távozott el titkon, mikor sebe okozta fájdalmat tovább tűrni képtelen volt. A magára maradt Balogh hadnagy nem vesztette el reménységét, hanem abban keresett menekülést, hogy maroknyi hadát rohamra vezette, át lévén hatva attól a tudattól, hogy csak az «előre» jelent becsületet és üdvöt s hogy számára «hátra» többé nem létezik. A merész elhatározást a siker koronázta, mivel az olaszok kitakarodtak a falúból.

A helység szegélye mentén folytatott küzdelem alatt a falu bel-sejében sem állottak tétlenül a csapatok. Az utászok mellvédeket és akadályokat készítettek, a tartalékok pedig oda vonultak, a hol veszedelem készült. Így jutott a község főutcájába az 52. gyalogezred 5. és 6. százada. egyrészt hogy segítségére legyen Balogh hadnagynak, másrészt, hogy összeköttetést létesítsen a M. Gizzolon és M. Calvarion állók között. A mikor azután elcsendesült a harc Balogh szakaszánál, mind a két század a M. Calvario déli lejtőjére rendeltetett, hogy ez irányban megakadályozza az olaszok betörését. A hegy tetején állottak

a császár-vadászok és valamivel hátrább a S. Maria Maddalenáról visszavonult 52. gyalogezred 11. és 12. százada. Hirtelenében itt is nagy kavarodás támadt. Az olaszok ugyanis valahogyan hátába jutottak az elől álló 5. és 6. századnak, ezt szétverték és a hegy teteje felé üzték. A menekülők magukkal ragadták a császár-vadászokat, sőt a Host százados vezette századok is rendetlenségbe jutottak. A nagy kavarodásban egyedül Host őrizte meg nyugalmát, a ki maga köré szedte embereinek egy részét, áttört a megriadt menekülő tömegen és szuronyokkal visszaverte a piemontiakat. Egy kisebb olasz csapat a falúba tévedt, melyet azután Gartner császár vadász hadnagy vert szét a maga embereivel és az 52. gyalogezredtől vett szakasszal.

Éjfél körül fölriadtak jobb szárnyunk századai is, mivel lövések érték nemcsak a S. Felicenél állókat, hanem a Luccene felé előretoltakat is. A S. Felicenél álló 9. vadász-zászlóalj a segítségére jövő 52. gyalogezred 5. századával eleinte ugyan hamarosan elbánt a támadókkal, de később, a mikor megint puskaropogás kerekedett a hátuk megett, a falu házaihoz visszavonultak a Luconenél álló századokkal együtt. A mikor azután az olaszok ide is utánuk merészkedtek, a negyedik roham után Host százados csupán 14 emberével reájuk rontott. A legvitézebbül küzdött *Deutsch Rezső*¹ bajai születésű közkatona, ki, mint a hogy ezrede története mondja, kivált társainak sorából, belerontott az ellenségbe és vakmerőségével nagyban hozzájárult, hogy az olaszok megfutamodtak. Kitünt még *Szalay Lajos* pesti születésű tizedes is, a ki néhány emberével kiválván szakaszából, előbb oldalba kapta a támadókat, majd miután megszalasztotta ezeket, utánuk iramodott és rajtaütött ama különítményen, mely 33 foglyúl ejtett katonánkat kísérte.

A falu belsejében még hajnalhasadtáig csatároztak kisebb osztályok és egyes katonák. *Karpellus* 52. gyalogezredbeli hadnagy zászlóalj-segédtsíztet is megtámadta egy olasz csapat, mikor parancsot vitt ezrede egyik századának. Mivel lövésektől megbokrosodott lova megtagadta az engedelmességet, leugrott róla s így akart tovább jutni. Ámde az olaszok körülfogták és megadásra szólították fel. *Karpellus* azonban kardot rántott, rátámadt elleneire és szétverte őket.

Az éjjeli harc leírását az 52. gyalogezred története azzal fejezi be, hogy lehetetlen volt megállapítani s így méltatni is a harc minden

¹ Ezredével végig küzdötte az 1849., 1859., 1866. és 1878. évi hadjáratokat. A hadsereg egyik legvitézebb katonája volt. Mint czimzetes őrnagy helt meg Pécselt 1907. február 12-én.

egyres mozzanataát, mivel az éj sötétségében gyorsan egymásután és szakadatlanul következtek az összecsapások és vitézi tettek. Összegezve az eseményeket, a harc az ezred egyik legszebb fegyverténye. A csapatok nemcsak az olasz rendes katonasággal viaskodtak, hanem szembe kerültek a falu ellenséges indulatú lakosságával is, kik orvúl támadtak katonáinkra. Borzalmas volt hallgatni a golyók szakadatlan füttyülését. Csakis éjjél után két óra tájban ült el a harc zaja, a mikor Kerpan dandára váltotta fel a kimerülteket.

Hajnalhasadtával az olaszok még egyszer kísérletet tettek Volta elfoglalására, előretörték san-felicei állásaikból és visszaszorították a 9. vadász-zászlóalj csatárait. A szluini határőrezred egyik zászlóalja a 9. vadász-szászlóaljjal és az 52. gyalogezred 5. és 6. századával azonban oldalába került a támadóknak és kemény tusa után megtisztította a magaslatot az ellenségtől.

A nap hőse *Becsey István százados* volt, a ki nemcsak az előző harcokban tünt ki, hanem később, felgyógyulása után is végig küzdötte az egész hadjáratot és érdemeinek megjutalmazásául a katonai Mária Terézia-rend lovagjainak sorába iktattatott.¹

De nemcsak Becsey érdemeit jutalmazták, hanem másokét is. Host százados a vaskorona-rend lovagjainak sorába jutott, Maurer százados, Horák főhadnagy, Swrtnik báró és Karpellus hadnagy pedig a hadidiszítményes katonai érdemkeresztet kapták. A legénység között szétszórtak 1 arany, 13 I. osztályú és 19 II. osztályú ezüst vitézségi érmet.

PILCH JENŐ
százados.

¹ Ősi magyar család sarja volt. Született Szegeden 1805-ben. Katonai pályáját 15 éves korában kezdte meg az 52. gyalogezredben, melyben századosá lépett elő. 1849-ben őrnagy, 1850-ben alezredes, 1851-ben pedig a bárói méltóságra emeltetett. 1852-ben nyugalomba vonult. Katonai érdemekben gazdag élettörténetét lásd a katonai Mária Terézia-rend története II. kötetének 1579. lapján.